

SBORNÍK

ČESKOSLOVENSKÉ SPOLEČNOSTI ZEMĚPISNÉ

ROČNÍK 1969 • ČÍSLO 3 • SVAZEK 74

75 LET ČESKOSLOVENSKÉ SPOLEČNOSTI ZEMĚPISNÉ

Abstract: 75th ANNIVERSARY OF CZECHOSLOVAK GEOGRAPHICAL SOCIETY

In the opening article the author mentions the 75th anniversary of the Czechoslovak Geographical Society, values its importance, its programme, and activity in the past as well as at the present time. The society was founded in Prague in October 1896 as the second geographical society in a Slav country. Since 1895 the society has own magazine called the Journal of the Czech Geographical Society changed later into the present Journal of the Czechoslovak Geographical Society which became one of the first Czech scientific magazines at all.

After its establishment the society had 153 members, at the present their number having reached 940. In 1969 when two federal states, the Czech Socialist Republik and the Slovak Socialist Republik originated, the society was also divided into the Czech Geographical Society with its seat in Prague, and the Slovak Geographical Society having its seat in Bratislava.

Československá společnost zeměpisná (nazvaná původně zeměvědnou) byla založena v Praze v říjnu 1894. Byla to tehdy druhá zeměpisná společnost slovan-ská, ruská byla založena 50 let předtím. U nás se začali zeměpisci sdružovat už v letech sedmdesátých minulého století, ale jen v rámci Historického klubu. Tehdy totiž na rakouských univerzitách zeměpis tvořil s dějepisem jednu aprobační skupinu. Dějepisci měli ovšem v Čechách vědeckou společnost už od r. 1822. i když původně zaměřeni vlastivědného (Spolek vlastivědného muzea v Čechách). Na Moravě podobně působila od r. 1849 Matice moravská, která měla zvláštní historickou sekci. V jejích časopisech se vyskytovaly zeměpisné články jen pořídku.

Spojení s dějepisem se postupem času uvolňovalo, zvláště když se v letech devadesátých počal zeměpis přetvářet v duchu přírodovědném. Tento vývoj se odráží nejen v původním pojmenování Společnosti, ale také v jejím vedení. První valné shromáždění českých zeměpisců řídil sice kartograf Karel Kořistka, ale prvním zvoleným předsedou Společnosti byl Jan N. Woldřich; také dva další její předsedové byli geology, Alfred Slavík a Filip Počta. Teprve v roce 1920 se dostal do čela Společnosti geograf, Stanislav Nikolau, geograf universitní až v roce 1931 — Václav Švambers. Ovšem vědeckými tajemníky čili jednatelem Společnosti byli vždy geografové, prvním z nich Jindřich Metelka a druhým Josef Frejlach.

Úkoly Společnosti byly jejím prvním předsedou nastíněny jen velmi všeobecně a skromně: „Společnost naše ponechává vědecké vedení čelným ústavům našim, popřejtež jí na poli zeměvědném tichou práci podrobnou a snahu o zpoučarizování její ku blahu, dalšímu rozkvětu a duševnímu povznesení národa našeho, ku slávě vlasti naší.“ Ale již v druhé výroční zprávě byla naznačena řada konkrétních úkolů. Nejdůležitější vědecký úkol se tu výslovně neuvádí, ačkoli jej měli zakladatelé na mysli od počátku. Už oběžník rozesílaný českým zeměpisčům začátkem

r. 1894 začíná větou: „... nelze se nám dále obejít bez zeměpisné společnosti a časopisu odborného.“

Takový odborný časopis skutečně představuje dosud nejdůležitější složku činnosti Společnosti. Od svého založení v r. 1895 až do r. 1949, kdy začal vycházet samostatný zeměpisný časopis slovenský (původně nazvaný Zeměpisný sborník), byl Sborník čís. společností zeměpisné jediným vědeckým časopisem v oboru zeměpisu u nás. S jeho vydáváním je spojena široce rozvětvená výměna se zahraničními zeměpisnými časopisy, což má veliký vědecký význam, který v době řízeného devizového hospodářství ještě vzrůstá.

Z ostatních úkolů, které si Společnost na začátku vytyčila, nebyly dosud všechny uskutečněny. Byl vydán všeobecný zeměpisný atlas (Ottův zeměpisný atlas, dokončený 1917), v letech 1928—1936 bylo vydáno velké dílo vlastivědné, soustavná bibliografie českých geografických spisů se uveřejňovala pravidelně v letech 1930 a opět od r. 1960. Také po válce si Společnost předsevzala další vědecké úkoly, a také z nich se plní jen některé. Organizuje a řídí zpracování geografického katastru československých obcí, organizačně přispívá k regionálnímu výzkumu životního prostředí a začala uveřejňovat příspěvky k všeobecné geografické terminologii.

Od r. 1930 se stalo velmi důležitým úkolem Společnosti pořádání sjezdů československých geografů. *Via facti* se staly vrcholným jejím orgánem, na Slovensku pak *de iure* (od r. 1955). Jako jiné geografické sjezdy se také naše snaží soustředit práci k několika předem určeným tématům, ale ani našim se to zpravidla nedaří. Nicméně i tak mají tyto sjezdy pro naši geografii nepopíratelný význam. Dosud bylo uspořádáno 10 takových sjezdů, další byl úplně připraven pro srpen 1963, ale pro známé události byl o rok odložen.

Pro aktivizaci členstva v širším rozsahu má největší význam činnost přednášková, popřípadě pořádání menších exkurzí a geografických výstav. Úkoly Společnosti byly nově formulovány po jejím zařazení do rámce Čs. akademie věd a vyhlášeny v organizačním řádu r. 1955. Úkoly Společnosti se tam vymezují zhruba takto: podněcování a pěstování vědecké a výchovné práce v oborech zeměpisných věd, udržování spolupráce vědy s praxí a přenášení nových poznatků vědy do širokých řad odborných pracovníků, propagace a popularizace výsledků pokrokové, hlavně sovětské vědy, spolupráce s vědeckými a odbornými zahraničními institucemi a pracovníky zejména ze socialistických zemí.

Organizačním řádem z r. 1955 bylo nesporně upevněno postavení Společnosti v organizační soustavě našich věd, ale samo zřízení ČSAV mělo na činnost Společnosti také vliv nepříznivý. Nejen tím, že vlastní, tj. výzkumná vědecká práce nebyla pojata mezi úkoly Společnosti — což bylo r. 1965 částečně napraveno — ale hlavně tím, že všechna vědecká činnost zeměpisná se provádí buď v geografických ústavech Akademie, nebo na universitních katedrách, takže jejich pracovníci nemají dost zájmu o činnost ve Společnosti. Jsou sice jejími členy, ale jejich vědecká činnost se projevuje mimo ni. Proto také ryze vědecké přednášky se objevují na programu Společnosti jen zřídka.

Aktivizace členstva však do jisté míry podporuje regionální decentralizace. Roku 1926 byla založena odbočka v Brně, později v Bratislavě a v jiných městech, takže nyní je jich v činnosti devět. Tím se počet řádných členů Společnosti zvýšil na 940 (po jejím založení jich bylo 153). Aktivizační členstva napomáhá v poslední době také zřizování odborných skupin (sekcí), jež dosud byly ustaveny pro školskou geografii, pro ekonomické ražonování, pro geografickou fotografii, pro historickou geografii a nejnověji odborná skupina pro biogeografii.

Čs. společnost zeměpisná upouští od zvláštní oslavy 75. výročí svého založení Věnuje mu toto číslo svého Sborníku, jehož některé články byly přímo tímto jubileem vyvolány. Připomene je ovšem u příležitosti 11. sjezdu čs. geografů a zahajuje práce směřující k sepsání soustavných dějin Společnosti. I tak se stává rok 1969 důležitým mezníkem ve vývoji Společnosti, neboť toho roku se osamostatňuje Slovenská zeměpisná společnost a v důsledku toho se přirozeně omezuje působnost ostatních útvarů Společnosti na území České socialistické republiky a vytváří se Česká zeměpisná společnost, jak tomu bylo před 50 lety. Nepochybujeme, že tato změna bude prospěšná, neboť vytváří nové vnější podmínky pro soutěžení s bohatě rozkvetlou geografii slovenskou.

V Praze dne 1. července 1969

Prof. dr. Jaromír Korčák,
předseda
Československé společnosti
zeměpisné
v letech 1959—1969